

ZAMONAVIY IQTISODIYOTDA PUL VA BANK ISHI MUOMALASINING
AHAMIYATI HAMDA UNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Atanazarova Muxlisa Ruzmamatovna
"TIQXMMI" Milliy Tadqiqot Universiteti, Magistri

Annotatsiya: Maqolada pul va bank tizimining iqtisodiyotdagi o'рни, ularning asosiy funksiyalari va zamonaviy rivojlanish yo'nalishlari tahlil qilinadi. Pul muomalasi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, qiymat o'lchovi va to'lov vositasi vazifalarini bajarishda muhim ahamiyatga ega. Banklar esa moliyaviy resurslarni jamg'arish, kreditlash va investitsiya faoliyatini rivojlantirish orqali iqtisodiy o'sishga xizmat qiladi. Shuningdek, maqolada raqamli bank xizmatlari va elektron to'lov tizimlarining samaradorlikka ta'siri ko'rib chiqiladi, O'zbekiston bank tizimining modernizatsiya jarayonlariga qisqacha e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: pul, bank tizimi, kreditlash, moliyaviy xizmatlar, elektron to'lov, iqtisodiy rivojlanish, jamg'arma, raqamli bank xizmatlari.

Pul va bank tizimi har qanday mamlakat iqtisodiyotining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Iqtisodiy jarayonlarning samarali faoliyat yuritishi, bozor munosabatlarining barqaror rivojlanishi hamda moliyaviy resurslarning to'g'ri taqsimlanishi ko'p jihatdan pul muomalasi va bank tizimining qanchalik rivojlanganiga bog'liq. Pul iqtisodiy munosabatlarning asosiy vositasi bo'lib, u tovarlar va xizmatlar almashinuvini osonlashtiradi, qiymat o'lchovi vazifasini bajaradi hamda jamg'arish va to'lov vositasi sifatida xizmat qiladi.

Bank tizimi esa iqtisodiyotda pul oqimlarini tartibga soluvchi, moliyaviy resurslarni yig'uvchi va ularni samarali sohalarga yo'naltiruvchi muhim institut hisoblanadi. Banklar orqali jamg'armalar investitsiyalarga aylantiriladi, iqtisodiyotda likvidlik ta'minlanadi va moliyaviy barqarorlik mustahkamlanadi. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida banklar nafaqat kredit berish bilan shug'ullanadi, balki turli moliyaviy xizmatlarni ham ko'rsatadi.

Bugungi kunda global iqtisodiy jarayonlar, raqamli texnologiyalarning rivojlanishi hamda moliya bozorlarining kengayishi pul va bank tizimining rolini yanada oshirmoqda. Shu sababli pul muomalasi, bank tizimi, ularning vazifalari va iqtisodiy taraqqiyotdagi ahamiyatini ilmiy jihatdan o'rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Pul iqtisodiy kategoriya sifatida uzoq tarixiy rivojlanish jarayonini bosib o'tgan. Dastlab insoniyat tarixida tovar ayirboshlash shaklida savdo amalga oshirilgan bo'lsa, vaqt o'tishi bilan bu jarayon murakkablashib, umumiy ekvivalent sifatida pul paydo bo'lgan. Pulning paydo bo'lishi iqtisodiy aloqalarning rivojlanishiga katta turtki bergan.

Pulning iqtisodiy mohiyati uning bir necha muhim funksiyalar orqali namoyon bo'ladi. Birinchi navbatda pul qiymat o'lchovi vazifasini bajaradi. Bu funksiya orqali turli tovar va xizmatlarning qiymati pul birligida ifodalanadi. Natijada iqtisodiy hisob-kitoblarni amalga oshirish osonlashadi.

Pulning ikkinchi muhim funksiyasi – muomala vositasi funksiyasidir. Bu jarayonda pul tovarlar va xizmatlar almashinuvida vositachi sifatida qatnashadi. Pul mavjud

bo'lmagan sharoitda tovar ayirboshlash murakkab jarayon bo'lib, har ikki tomonning ehtiyojlari bir vaqtning o'zida mos kelishi kerak bo'lardi. Pul esa ushbu muammoni bartaraf etib, savdo jarayonini ancha soddalashtiradi.[3]

Pulning yana bir muhim funksiyasi – jamg'arish vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Odamlar o'z daromadlarining bir qismini kelajak ehtiyojlari uchun jamg'arib boradi. Pul bu jarayonda boylikni saqlash vositasi sifatida xizmat qiladi.

Shuningdek, pul to'lov vositasi sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Bu funktsiya kredit munosabatlarning rivojlanishi bilan yanada kengaygan. Masalan, qarzlarni qaytarish, soliqlarni to'lash yoki boshqa majburiy to'lovlar pul orqali amalga oshiriladi.

Bank tizimi mamlakat moliyaviy tizimining markaziy qismi bo'lib, u pul muomalasini tartibga solish va iqtisodiyotda moliyaviy resurslarni taqsimlashda muhim rol o'ynaydi. Odatda bank tizimi ikki pog'onali shaklda tashkil etiladi. Birinchi pog'onada Markaziy bank, ikkinchi pog'onada esa tijorat banklari faoliyat yuritadi.

Markaziy bank mamlakat pul-kredit siyosatini amalga oshiruvchi asosiy institut hisoblanadi. U milliy valyutaning barqarorligini ta'minlash, inflyatsiyani nazorat qilish hamda bank tizimi faoliyatini tartibga solish bilan shug'ullanadi. Markaziy bank pul emissiyasi, foiz stavkalarini belgilash va banklar faoliyatini nazorat qilish kabi muhim vazifalarni bajaradi.

Tijorat banklari esa iqtisodiyot subyektlariga bevosita moliyaviy xizmatlar ko'rsatadi. Ular aholining va korxonalarining pul mablag'larini depozit sifatida qabul qiladi hamda ularni kredit shaklida iqtisodiyotning turli sohalariga yo'naltiradi. Tijorat banklari orqali iqtisodiyotda moliyaviy resurslarning samarali taqsimlanishi ta'minlanadi.

Bank tizimi iqtisodiyotning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Chunki banklar investitsiyalarni moliyalashtirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash hamda yangi ish o'rinlarini yaratishda muhim vosita hisoblanadi.

Banklar iqtisodiy tizimda bir qator muhim funksiyalarni bajaradi. Avvalo, ular moliyaviy vositachilik funksiyasini bajaradi. Ya'ni banklar jamg'armalarni yig'ib, ularni kredit shaklida iqtisodiyotning turli tarmoqlariga yo'naltiradi. Bu jarayon iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi.

Ikkinchi muhim funktsiya – to'lov va hisob-kitoblarni amalga oshirishdir. Zamonaviy bank tizimi orqali turli to'lovlar tez va xavfsiz tarzda amalga oshiriladi. Elektron to'lov tizimlari, plastik kartalar va mobil bank xizmatlari ushbu jarayonni yanada qulaylashtirgan.

Banklar kreditlash funksiyasi orqali iqtisodiyot subyektlariga moliyaviy yordam ko'rsatadi. Kreditlar ishlab chiqarishni kengaytirish, yangi texnologiyalarni joriy etish hamda tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.[4]

Shuningdek, banklar investitsiya faoliyatini ham amalga oshiradi. Ular qimmatli qog'ozlar bilan operatsiyalarni amalga oshirib, moliya bozorining rivojlanishiga hissa qo'shadi.

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalarning rivojlanishi bank tizimiga ham katta ta'sir ko'rsatmoqda. Internet-banking, mobil banking, elektron hamyonlar va onlayn to'lov tizimlari keng qo'llanilmoqda. Bu esa bank xizmatlarining yanada qulay va tezkor bo'lishini ta'minlamoqda.

Raqamli bank xizmatlari mijozlarga vaqt va masofa cheklovlarisiz moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish imkonini beradi. Masalan, mobil ilovalar orqali hisob raqamlarini boshqarish, pul o'tkazmalari qilish yoki kredit olish mumkin.[5]

Shuningdek, fintech kompaniyalarining rivojlanishi bank tizimida raqobatni kuchaytirmoqda. Bu esa banklarni yangi xizmatlar joriy etishga va mijozlarga yanada qulay sharoitlar yaratishga undamoqda.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng mamlakatda bank tizimini isloh qilish jarayoni boshlandi. Bozor iqtisodiyotiga o'tish sharoitida zamonaviy bank tizimini shakllantirish muhim vazifalardan biri bo'ldi.

So'nggi yillarda mamlakatda bank tizimini modernizatsiya qilish, bank xizmatlarini kengaytirish va raqamli texnologiyalarni joriy etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmogda. Bank sektorida raqobatni kuchaytirish, xususiyl banklar faoliyatini rivojlantirish hamda xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish bu jarayonning muhim yo'nalishlaridan biridir.

Shuningdek, aholining bank xizmatlaridan foydalanish darajasini oshirish ham muhim vazifa hisoblanadi. Shu maqsadda plastik kartalar, mobil to'lov tizimlari va onlayn bank xizmatlari keng joriy etilmogda.

Xulosa qilib aytganda, pul va bank tizimi iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim omillardan biridir. Pul iqtisodiy munosabatlarning asosiy vositasi bo'lib, tovar va xizmatlar almashinuvi, qiymat o'lchovi, jamg'arish va to'lov vositasi kabi muhim funksiyalarni bajaradi.

Banklar esa moliyaviy resurslarni yig'ish va ularni iqtisodiyotning samarali sohalariga yo'naltirish orqali iqtisodiy o'sishga xizmat qiladi. Zamonaviy bank tizimi nafaqat kreditlash bilan shug'ullanadi, balki turli moliyaviy xizmatlarni ham ko'rsatadi.

Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi bank tizimining yangi bosqichga ko'tarilishiga sabab bo'lmoqda. Internet-banking, mobil banking va elektron to'lov tizimlari bank xizmatlarini yanada qulay va tezkor qilmoqda.

O'zbekistonda ham bank tizimini rivojlantirish, moliyaviy xizmatlar sifatini oshirish hamda xalqaro standartlarga mos tizim yaratish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmogda. Kelajakda ushbu islohotlar mamlakat iqtisodiyotining yanada barqaror va samarali rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2019. – 35 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Pul-kredit siyosati asosiy yo'nalishlari. – Toshkent, 2022. – 96 b.
3. Abdullayeva Sh.Z. Pul, kredit va banklar. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2018. – 320 b.
4. Ruzmetov B., Teshabayev A. Bank ishi asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 256 b.

5. Vahobov A.V., Jo'rayev T. Pul muomalasi va kredit. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2017. – 288 b.